

## СЪВРЕМЕННИ ЕВРОПЕЙСКИ ТЕНДЕНЦИИ В МЕТОДИКАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА ЛИЧНОСТНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБЛАСТТА НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

**Проф. д.п.н. Сийка Чавдарова-Костова**  
*Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

**Резюме.** В статията са представени основни аспекти на водещи европейски тенденции от първите две десетилетия на XXI век в областта на методиката на възпитанието на компетентности, насочени към развитие на личностни качества, свързани с правата на детето. Познаването на тези тенденции е ключово за всеки един учител/педагог/младежки работник, който организира дейности, насочени към усвояване на знания, развитие на умения и формиране на отношения към правата на детето както в рамките на формалното, така и на неформалното образование. Динамиката в развитието на методиката в тази област показва разнообразие от подходи и похвати, съобразени с потребностите и интересите на детето на XXI век и на обществото на XXI век, които трябва задължително да бъдат отчитани за постигане на ефективност при формирането на правна култура.

**Ключови думи:** права на детето; личностни компетентности; методика на възпитанието

Личностната компетентност е ключова компетентност за учене през целия живот, която не е пряко свързана с определена методика на обучението, за разлика от повечето ключови компетентности. Този факт сякаш води до нейното недостатъчно „забелязване“ както по отношение на осъществявани обучения на учителите за повишаване на тяхната квалификация, така и от страна на изследователи в областта на педагогическите науки.

По своите характеристики личностната компетентност е по-скоро свързана с възпитателната проблематика, отколкото с дидактическата. Неслучайно в последния вариант на комплекса от компетентности за учене през целия живот тя е „комбинирана“ заедно със социалната компетентност, което илюстрира тясната връзка между индивидуалността и социалността<sup>1)</sup>. Тази връзка е

отчетена и в Стратегията за възпитателна работа в образователните институции (2019 – 2030 г.), където мисията на възпитателната работа е определена като насоченост „към формиране и развитие на личностни качества и социална компетентност на децата и учениците като уникални личности и достойни граждани за изграждане на демократично общество“. Това е отразено и в стратегическата цел: „Формиране на личностни качества, ценности, нагласи и мотиви, които да подпомогнат пълноценното развитие на детето и ученика като индивидуалност и член на обществото“<sup>(2)</sup>.

Приоритетността към формирането на личностни качества в съчетание с формирането на социална компетентност е заложена в Препоръката на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот. Личностната и социалната компетентност се характеризират посредством „способността човек да разсъждава за себе си, да управлява ефективно времето и информацията, да работи конструктивно с други хора, да запазва своята устойчивост и да управлява собственото си учене и кариера“, както и „способност за справяне с несигурността и сложността, /.../ за съпричастност и за управление на конфликти в един приобщаващ и подкрепящ контекст“.

Тези компетентности са необходими за изграждането и поддържането на „успешни междуличностни отношения“ чрез „разбирането на кодексите на поведение и правилата за общуване, общоприети в различните общества и среди“. Те изискват умения „за съсредоточаване, за справяне със сложността, за критично разсъждаване и за вземане на решения“, както и за конструктивно общуване, съвместна екипна работа и преговаряне, „демонстриране на толерантност, изразяване и разбиране на различни гледни точки, /.../ за вдъхване на доверие и за съпричастност“. Личностната и социалната компетентност „се основават на положителна нагласа към собственото личностно, социално и физическо благосъстояние“, както и „на нагласа за сътрудничество, отстояване и почтеност“, включващи „уважаване на различността на другите и на техните нужди, както и готовност за преодоляване на предразсъдъци и за постигане на компромис.“<sup>(3)</sup>.

Припомнянето на посочените основни характеристики на личностната компетентност в нейната взаимовръзка със социалната компетентност е необходимо в контекста на перманентното актуализиране на необходимостта от осъществяване на дейности, свързани с възпитание, насочено към усвояване на знания, развитие на умения и формиране на нагласи по отношение правата на децата. Може да се каже, че особено **през последните две десетилетия, в началото на XXI век, бе направено много за популяризиране на идеята за правата на децата и стимулирането на самите деца да проявят и поддържат интерес към тази проблематика** – на международно и национално ниво, в рамките на училищни и

извънучилищни дейности, във формалното и неформалното образование. Винаги обаче остава открит въпросът за *осмислянето на правата на децата като ценност от самите тях, избягването на декларативното им заучаване и формално участие в организирани дейности*, без да се стига до развитие на оценностояване на самите права и трайното им закрепване в съзнанието.

Аргумент за казаното е констатираното от мен неведнъж в работата ми със студенти, току-що завършили средното си образование, че те *нямат трайни знания за правата на детето*, в т.ч. за Конвенцията за правата на детето, върху които да се стъпи за да бъде продължена работата по овладяване на теоретичните концепции и методическите възможности за осъществяване на правно възпитание в рамките на професионално-педагогическата им подготовка. *Липсата на такива знания в края на детството повдига съответни въпроси по отношение ефективността на методиката на възпитанието, свързано с правата на децата, качеството на нейното прилагане, особено в масовата училищна практика* (не толкова в рамките на педагогически извънкласни или извънучилищни форми, където се включват ученици с ясно изразени интереси в тази насока).

Може да се предположи, че една от причините за посочената констатация е *доминирането на акцент върху усвояването на знания за правата на децата в съответен дидактически контекст*. При такъв тип методическа ориентация *на заден план остава възпитателният аспект, който всъщност е основно свързан с формирането на личностната компетентност*. Не е достатъчно децата да имат информация за своите права, оптималният резултат би трябвало да бъде интегрирането на тази информация в комплекса от личностни характеристики на всяко едно от тях, което пряко насочва вниманието към процеса на формиране на личностна компетентност. Казано с други думи, *правата на децата в педагогическия процес не би трябвало да бъдат разглеждани като само като цел, а и като средство за постигане на значими педагогически цели, една от които е формиране на личностна компетентност в тясната ѝ взаимосвързаност със социалната компетентност*.

Затова въпросът за методиката за развитие на компетентности в областта на правата на децата е от изключително значение. Необходимо е не само развитието на теорията/методологията по посока на въпросите „Защо?“ (да се развиват определени личностни качества), но и по посока на въпросите „Как?“ (да може да се случи това). Липсата на баланс между тези два въпроса би довела до намаляване на качеството на педагогическия процес.

Като илюстрация на съвременното развитие на методиката в областта на правата на детето в европейски план ще бъдат представени основни

акценти от последното издание на актуализирания компедиум от дейности, обединени в ръководството за обучение по правата на човека за млади хора „Компас“, както и от ръководството за обучение на деца по човешки права „Компасито“ (предназначен за деца на 7 – 13-годишна възраст, разработен върху основата на „подходите и методиките на Компас“<sup>(4)</sup>). И двете ръководства са издания на Съвета на Европа, подготвени от десетки представители от различни европейски страни. Още в началото на „Компас“ ясно се подчертава **необходимостта от перманентно актуализиране на такъв тип методически пособия поради динамиката на протичането на разнообразни по характер процеси в световен/глобален план, които имат своите отражения на национално/локално ниво**, напр. включване на „упражнения, които са насочени към въпроси на правата на човека, свързани с интернет, тероризъм, религия и историческа памет“, с хората с увреждания, които представят „нови и творчески начини за разглеждане на въпроси и ценности, свързани с човешките права“. Промени в методически план са направени и чрез „структуриране по нов начин“, напр. по отношение на въпросите, свързани с трудовата заетост и социалните права, както и отпадане на упражнения от предходното издание, „които очевидно бяха по-малко използвани“. Тези промени обаче не водят до такива в „основните ценности и базисните подходи на Компас“<sup>(5)</sup>.

Какви изводи могат да бъдат направени от посоченото? Както динамиката на глобалното човешко развитие, случващото се в различните сфери на социалния живот, дават отражение върху методологията/теорията на педагогическите дейности в областта на правата на детето, така и **методиката би трябвало да не остава в статичност, неизменчивост, дори и поради поколенческите специфики** (децата днес имат различни личностни характеристики от децата в края на XX век дори само поради бурното технологично развитие). Към всяка една методика на XXI век, в т.ч. тази, свързана с правата на децата, вече ще има очаквания да съдържа в самата себе си **различни проявления на динамичност**:

- отчитане както на социалните потребности, така и на „гледните точки“ на децата/младежите по съответните проблеми;
- предлагане на дейности и ангажиране на децата/младежите „в нещо повече от чисто когнитивни процеси“;
- дейностите да могат да се прилагат както в класни стаи, други училищни пространства, така и в извънучилищни пространства, в рамките на неформалното образование;
- дейностите да могат да бъдат адаптирани в зависимост от мястото на провеждането им, възможността за съответно времетраене, „към контекста, групата и общността, в които се разиграват“;

– да има възможност за предлагане на „изобилие от предложения и ресурси за задълбочаване в конкретни въпроси или за научаване на повече аспекти относно човешките права“<sup>(6)</sup>.

В основата на тази динамичност стои *холистичният подход*, интегриращ „ценности, нагласи, умения, знания“. Такъв тип редопологане на основните компоненти от структурата на компетентността – от ценностите към знанията, е по-скоро характерен за компетентностни комплекси с насоченост към развитие на социалната компетентност, какъвто например е Референтната рамка на компетентностите за демократична култура на Съвета на Европа, отчитаща както пространството на физическия, така и на „дигиталния онлайн свят“ – *Reference framework of competences for democratic culture* (2018). Съдържанието на основните компоненти е изключително близко до това на личностната и социалната компетентност, представени в началото на статията. Като примери могат да бъдат посочени ценности като „достойнството и правата на човека“, нагласи като „отговорност“ и „толерантност към двусмислеността“, умения за сътрудничество и за решаване на проблеми, знания като „самопознание и критическо саморазбиране“, „знание и критическо разбиране за света“<sup>(7)</sup>. Това показва тясната връзка между развитието на личностни и социални компетентности, педагогически дейности за усвояване на проблематиката на правата на човека и развитието на демократична култура.

Прегледът на съдържанието и дейностите в „Компас“ и „Компасито“ ориентират относно съвременните европейски тенденции по посока методиката за запознаване с правата на детето и формирането на съответни умения и нагласи към реализирането им в практиката. Прави впечатление *избягването на термина „метод“ и предпочитанието към термина „дейности“*. Описанието на дейностите позволява тяхното определяне към съответен метод на възпитанието или обучението, които се разглеждат в традиционната педагогика, в т.ч. преподавана в българските университети. Сред основните дейности по различните теми в „Компасито“ са:

- „обсъждане“; „водене на преговори“; „постигане на консенсус“;
- „изготвяне на правила“; „изготвяне на списък“;
- „определяне на приоритети“; „назоваване на предпочитания“;
- „използване на въображението“;
- „брейнсторминг“;
- „анализ“;
- „дейност за обмисляне“;
- „вземане на решения“;
- „рисуване“; „рязане“; „писане“;
- „разказване на история/приказка“;
- „симулация“;

- „игра“; „настолна игра“; „игра с картини“;
- „театър“; „артистична дейност“;
- „драматизация“; „драматизация на приказка с кукли“;
- „активна приключенска игра“; „активна групов игра на открито“;
- „ролева игра“; „игра за познаване“;
- „групово състезание“;
- „фото репортаж или други форми на репортаж“;
- „създаване на снимки на хора“;
- „преглеждане на медиите“;
- „изготвяне на колаж“;
- „направа на плакат“.

Както се вижда от този списък, *доминират дейности, свързани с рационализиране на съществуващи ситуации с търсене на решения, различни видове игри и творчество*. От гледна точка на характеристиките на личностната компетентност, такъв тип методи са сред най-подходящите за възпитателна работа с деца по теми, свързани с правата на човека. В „Компасито“ такива ключови теми са: „обща човешки права“, „гражданство“, „мир и сигурност за хората“, „образование и отдих“, „здраве и благополучие“, „участие“, „медии и интернет“, „околна среда“, „семейство и алтернативни грижи“, „равенство между половете“, „дискриминация“, „насилие“, „бедност и социална изолация“.

Всяка една от 42-те конкретни дейности реализира по една или две от посочените теми, напр.: „Конституция за нашата група“, „Календар на човешките права“, „Популяризиране на човешките права“, „Вселената на моите права“, „Момчетата не плачат“, „Хулигански сцени“, „Бисквитеното чудовище“, „Правата на заека“, „Мобилни права“, „Плаване до нови земи“, „Безмълвният говорител“, „Човешките права в новините“, „Съвременна приказка“, „Куклените истории“, „Битката за портокала“, „Да измислим начини за справяне с насилието“, „Думите, които нараняват“, „Ние сме семейство“, „Какво харесвам и какво правя“, „Световен летен лагер“ и др.<sup>8)</sup>

Наименованията на дейностите показват отчитане на възрастовите особености на целевата група деца, към която са насочени, което е и основно методическо изискване за ефективността на всяка една възпитателна дейност. Спазването на този принцип е видно в сравнителен план при прегледа на темите в „Компас“, насочени към работата с младежи: „децата, гражданство и участие, култура и спорт, демокрация, за хората с увреждания, дискриминация и липса на толерантност, образование, околна среда, джендър, общи права на човека, глобализация, здравеопазване, медии, миграция, свобода и насилие, бедност, религия и вероизповедания, историческа памет, война и тероризъм, работа“<sup>9)</sup>. Наименованията на конкретните упражнения, които реализират посочените теми, също са адаптирани към младежката възраст, напр. „Джамия

в града на сънищата“, „Вярващи“, „Историята на Ашик“, „Достъп до медикаменти“, „Внимавайте, ние наблюдаваме“, „Смени си очилата“, „Права на децата“, „Различни надници“, „Имаме ли алтернативи“, „Доста!“, „Тероризъм“, „Образование за всички“, „Спорт за всички“, „Предизборна кампания“, „Да гласуваме или не?“, „Борци за права“, „Героини и герои“, „От колко се нуждаем“, „Искам да работя!“, „Събрание на профсъюзите“, „Маркери на паметта“, „Моят живот не е шоу!“, „На стълбата“, „Перспективи на нашето бъдеще“, „Път към страната на равенството“, „Коя е твоята позиция?“, „Открийте способността“ и др.<sup>10)</sup>

От методическа гледна точка е важно постигането на съответствие между съдържанието и прилаганите за неговото „раздвижване“ методи, чийто избор също е детерминиран и от възрастовите специфики и от степента на познавателно, социално и емоционално развитие на участващите в дейностите деца и млади хора. Казаното може да бъде илюстрирано от подбора на методи в областта на правата на човека, които се препоръчват за използване в работата с младежи:

- „групова работа“;
- „мозъчна атака“ с варианти „писане на стената“, „игра на асоциации“;
- „дискусии в големи групи“, включващи „жужащи групи“, „упражнение с твърдения“, „рибена купа“, „дебати“ – традиционен и панелен;
- „дискусии в малки групи“, включващи техниките „AAA BBB CCC“, „твърдения в шапка“, „класиране“, в т.ч. „диамантено класиране“;
- „казуси“;
- „драма“, включваща „ролева игра“, „симулации“, „форум-театър“;
- „аудио-визуални методи“, включващи „използване на картини: фотографии, карикатури, рисунки, колаж“, „използване на филми, видео записи и радио пиеси“, „правене на снимки, филми и видео клипове“, „видео писма“<sup>11)</sup>.

Изборът на представянето на методите и основното тематично съдържание в „Компас“ и „Компасито“ не е случаен. Той илюстрира актуалното състояние на методическата ориентация в европейското образователно пространство към начина, по който да бъдат осъществявани дейности, насочващи децата и младите хора към проблематиката на правата на човека. Може да се каже, че се наблюдава *динамичен синтез между традиционност (по отношение на част от методите и темите) и актуалност (особено при темите и донякъде при техники към някои от методите, които все още не са популярни и дори вероятно са непознати в България)*. Ясно се открояват наименования на упражненията, които отразяват проблеми, вълнуващи света, от началото на XXI век. Изводът, който може да бъде направен, е, че *методиката на възпитание в областта на правата на детето/човека е изключително детерминирана от динамиката на събитията на глобално ниво, които имат съответни проявления на*

**национално и локално ниво** (като пример могат да бъдат посочени разнообразни проявления на тероризма през първите две десетилетия на XXI век в различни световни пространства). Това изисква от **всеки, който е ангажиран с такъв тип дейности, да бъде достатъчно информиран за връзката между съответни събития и права на човека, за да ги организира и осъществи компетентно**. Казано с други думи, ефективността на възпитанието в областта на правата на човека е в пряка зависимост от **високата компетентност на осъществяващите го по актуални аспекти на интеркултурността, екологията, въпроси на пола, пазара на труда и др., което показва необходимостта от задълбочена подготовка в областта на теорията на възпитанието, особено по теми като интеркултурно, религиозно, екологично, полово, трудово възпитание**.

Както бе посочено и в началото на статията, днес възпитателната работа с децата и младежите в областта на правата на човека не би трябвало да е центрирана само върху усвояването на знания и развиването на умения. **Основен акцент се поставя върху нагласите/отношенията и ценностите, чието формиране е пряко свързано с личностната компетентност**. Неслучайно в „Компас“ се обръща специално внимание върху необходимостта от подпомагане на „младите хора да се подготвят за лични предизвикателства, които ще се изправят пред тях“, които имат отношение към „въпросите на гражданството“, но и към „аспекти от живота на индивида, свързани със свободното време – включително спорт, клубове и асоциации, музика, изкуство или други форми на култура“, както и „с личните взаимоотношения“. Връзката между посочените аспекти и правата на човека е в това, че „личностното развитие и личните отношения притежават морални и социални аспекти, които трябва да се ръководят от ценностите на правата на човека“, а и „правото на участие в културния и социалния живот“ са признати в различни международни документи. Припомня се, че не навсякъде по света младите хора могат „да са в състояние да претендират за това право“<sup>12)</sup>.

И още нещо изключително важно от методическа гледна точка. Ръководства от типа на „Компас“ и „Компасито“ са били предназначени основно за работа в „неформални образователни среди, например в клубове за извънучилищни занимания, спортни групи, църковни младежки групи, университетски клубове, правозащитни организации и младежки организации за културен обмен“. Специфичното за такъв тип пространства е, че „фокусът е върху личностното и социалното развитие на младите хора, и по тази причина дейностите приемат холистичен подход, което означава, че работят за култивиране на знания, умения и нагласи в социален контекст“. Такива ръководства обаче могат да се използват и в системата на формалното образование, в „училища, колежи и университети, където фокусът по-скоро е насочен към придобиването на знания, отколкото върху

развитието на умения и нагласи“. Счита се, че част от дейностите могат да бъдат прилагани в рамките на учебни дисциплини като „история, география и различни езици“, особено при прилагане на компетентностния подход. Има държави, в които „Компас“ дори е „акредитиран като официален учебен ресурс в училищната система“<sup>(13)</sup>.

В България дейности от учебни пособия като „Компас“ и „Компасито“ биха могли да бъдат използвани във формална образователна среда основно в часа на класа или по теми в някои учебни предмети, където има съвпадение на проблематика. Това обаче може да се случи при съответно адаптиране на дейностите, най-малко по отношение на времетраенето, тъй като някои от тях са с по-голяма продължителност и не биха могли да бъдат прилагани без ограничаване във времето съобразно продължителността на учебния час. Прегледът на темите за часа на класа в Наредба №13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование показва, че липсва пряко назоваване на такива, свързани с правата на детето/човека. Интегрирането на проблематиката може да се случи например през теми като „Толерантност и интеркултурен диалог“ и „Превенция на насилието, справяне с гнева и агресията; мирно решаване на конфликти“. (В Рамковите изисквания за резултатите от обучението по интеркултурно образование една от областите на компетентност е „интеркултурно образование и права на човека“<sup>(14)</sup>) Това означава, че **учителите – класни ръководители, трябва да имат много добра подготовка в областта на методиката на възпитанието**, за да съумеят да осъществят ефективно такъв тип интеграция на съдържание. Казаното поставя сериозния въпрос за **реалното осъществяване на такъв тип подготовка в сферата на висшето педагогическо образование не само за началните учители, а и за всички учители по различни учебни предмети, които вероятно ще изпълняват и функции на класни ръководители в бъдеще**. В най-благоприятно положение са учителите по гражданско образование, доколкото едната от областите на компетентност в Рамковите изисквания за резултатите от обучението по гражданско образование е „Права на човека“<sup>(15)</sup>. Те сякаш в най-голяма степен могат да интегрират тематиката за правата на детето/човека в урочната дейност по конкретен учебен предмет.

В заключение може да се каже, че пред методиката на възпитанието стоят сериозни предизвикателства по отношение интегрирането в нейната структура и съдържание на актуални тенденции, свързани с развитието на личностната и социалната компетентност. Казаното важи и за тази част на методиката на възпитанието, която е насочена към формиране на личностни компетентности в областта на правата на човека. И тук, както и в други нейни части, може да бъде констатиран феноменът на наличността на разнообразни, добре разработени ресурси, печатни и в електронен формат, които са пряко предназначени

за практически цели, но са недостатъчно представени в подготовката на професионалисти, които би трябвало да ги познават и прилагат в педагогическата практика – в училищна и извънучилищна среда. Преодоляването на този парадокс е път към повишаване на качеството и ефективността на възпитателната работа и в областта на правата на детето.

## БЕЛЕЖКИ

1. Препоръка на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот. Официален вестник на Европейския съюз. 4.6.2018 г. – [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN), 13.09.2021.
2. Стратегия за възпитателната работа в образователните институции (2019 – 2030 г.).
3. Препоръка на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот. Официален вестник на Европейския съюз. 4.6.2018 г. – [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN), 13.09.2021.
4. Компас. Ръководство за обучение по правата на човека за млади хора. (2016) Съвет на Европа. ЦОИДУЕМ. – <http://coiduem.mon.bg/wp-content/uploads/2018/06/compass.pdf>, 17.09.2021, с.30.
5. Пак там, с.11 – 12.
6. Пак там.
7. Компетентностите и референтните рамки (2019) Министерство на образованието и науката, с.11. – <https://www.mon.bg/bg/100770>, 17.09.2021.
8. Kompasito. Ръководство за обучение на деца по човешки права. – [https://coiduem.mon.bg/wp-content/uploads/2018/06/kompasito\\_bg.pdf](https://coiduem.mon.bg/wp-content/uploads/2018/06/kompasito_bg.pdf), 18.09.2021, с. 52.
9. Компас. Ръководство за обучение по правата на човека за млади хора. (2016) Съвет на Европа. ЦОИДУЕМ. – <http://coiduem.mon.bg/wp-content/uploads/2018/06/compass.pdf>, 17.09.2021, с. 46.
10. Пак там, с.73 – 77.
11. Пак там, с. 61 – 68.
12. Пак там, с. 37 – 38.
13. Пак там, с. 30.
14. Наредба №13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. – ДВ, бр.80 от 11.10.2016 г., изм. и доп., бр. 80 от 28.09.2018 г. – <https://www.mon.bg/bg/59>, 22.09.2021.
15. Пак там.

16. Reference framework of competences for democratic culture. Volume 1. Context, concepts and model (2018) Council of Europe Publishing, Strasbourg. – <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-volume-1-8573-co/16807bc66c/>, 17.09.2021.

## **CONTEMPORARY EUROPEAN TENDENCIES IN METHODICS OF DEVELOPMENT OF PERSONAL COMPETENCES IN THE CHILDREN'S RIGHTS AREA**

**Abstract.** The article presents main aspects of leading European trends from the first two decades of the 21st century in the field of methodology of teaching competencies aimed at the development of personal qualities related to children's rights. Knowledge of these trends is key for any teacher/educator/youth worker who organizes activities aimed at acquiring knowledge, developing skills and forming opinions about children's rights in both formal and non-formal education. The dynamics in the development of the methodology in this area shows a variety of approaches and techniques, consistent with the needs and interests of children in the 21st century and the society of the 21st century, which must be taken into account to achieve efficiency in the formation of a legal culture.

*Keywords:* children's rights; personal competencies; methodology of education

✉ **Prof. Siyka Chavdarova-Kostova, DSc.**

ORCID ID: 0000-0002-4380-3239

Web of Science Researcher ID: AAL-2824-2021

Faculty of Pedagogy

University of Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mail: [s.chavdarovakostova@fp.uni-sofia.bg](mailto:s.chavdarovakostova@fp.uni-sofia.bg)